

Cronache de signiori di Fiandra: een Italiaanse kroniek van Vlaanderen

Sabrina Corbellini °

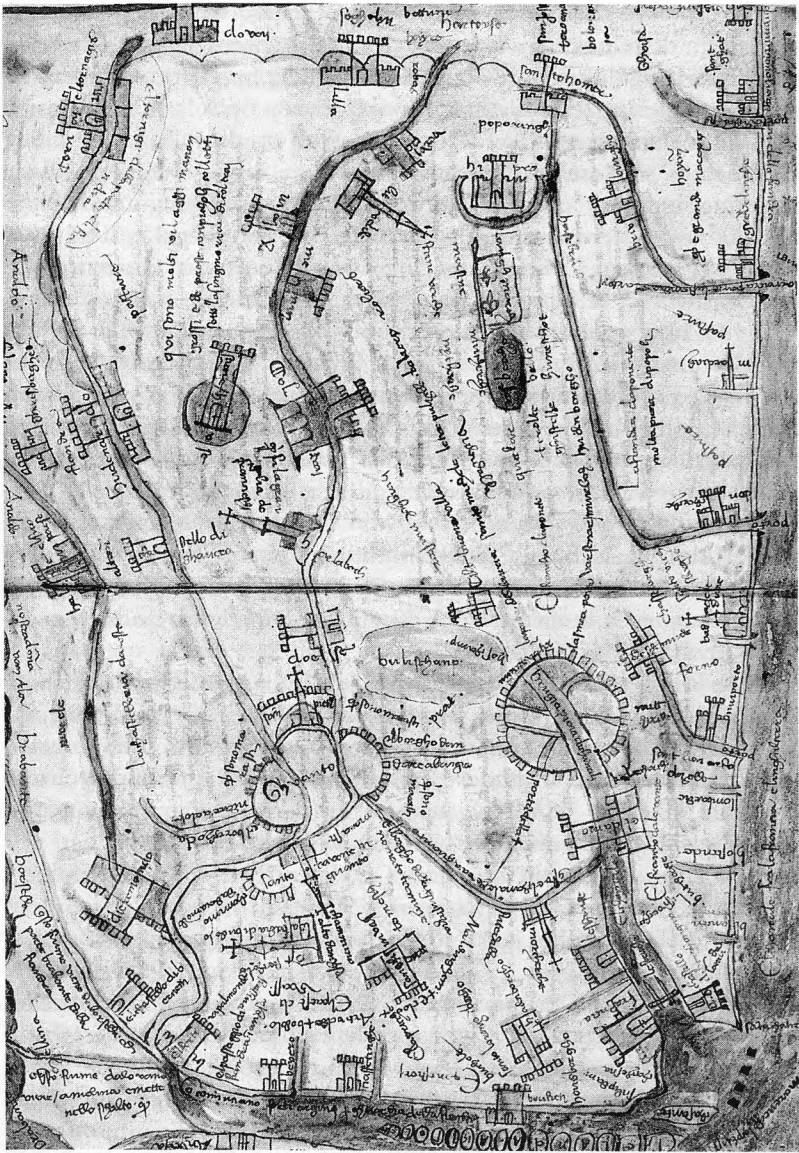
De Florentijner Lodovico Guicciardini publiceerde in 1567, 1581 en 1588 in Antwerpen de eerste, tweede en derde uitgave van de *Descrittione di tutti i Paesi Bassi, altrimenti detti Germania Inferiori*, hoogstwaarschijnlijk de belangrijkste Italiaanse bijdrage aan de historiografie der Nederlanden. Hij had, tijdens het onderzoek dat aan de uitgave van het boek voorafging, kennis gemaakt met de klassieke auteurs (Caesar, Tacitus, Plinius, Plutarcus), de geografen Strabo en Ptolomeus en de chroniqueurs Siegebert de Gembloux, Jean Froissart en Johannes Aretinus.

Maar hij was er niet van op de hoogte dat een landgenoot ruim honderd jaar eerder een Middelnederlandse kroniek van Vlaanderen had vertaald, onder de titel *Cronache de signiori di Fiandra e de loro advenimenti* en zijn vertaling had voorzien van een kaart van Vlaanderen (ill.).

Dat Lodovico Guicciardini nooit het werk van zijn bescheiden voorganger had gelezen blijkt duidelijk uit de *Descrizione di Fiandra* (Beschrijving van Vlaanderen) die het veertiende hoofdstuk van de *Descrittione di tutti i Paesi Bassi* opent. Hier probeert hij de oorsprong van het woord *Fiandra* te verklaren en de lezer de weg te wijzen tussen de meest verschillende *auctoritates* die in de loop der eeuwen hebben getracht hun bijdrage te leveren aan deze filologische queeste. Geen mogelijkheid werd onberoerd gelaten: Latijn, Oudgermaans en Frans werden te hulp geroepen. Enkele bronnen vermelden Flamberto, heer van Vlaanderen in het jaar 437, andere bronnen beroepen zich op de naam van de vrouw van *Liderico*, volgens Guicciardini de eerste graaf van Vlaanderen. Men heeft ook aan het Latijn *fluctibus* of *flatibus* gedacht en aan het Germaanse woord *flaidren* (pijlen), aangezien de Vlamingen hoog aangeschreven stonden als jagers.

Wat men niet kan vinden in dit carrousel van volksetymologische opstellen is de oplossing voorgesteld in de *Cronache de signiori di Fiandra*. In eerste instantie verontschuldigt de vertaler van de

° Sabrina Corbellini (1969) studeerde Germaanse filologie aan de Universiteit van Bologna (Italië). Sinds 1994 is zij als assistent in opleiding verbonden aan het NLCM-project (Rijksuniversiteit Leiden), waar zij een dissertatie voorbereidt over de betrekkingen tussen Italië en de Nederlanden tijdens de Late Middeleeuwen.

Cronache zich in de proloog voor zijn tekortschieten aan kennis: hij kan niet de oorsprong van het woord *Fiandra* met zekerheid verklaren, al zou hij heel graag dit gegeven aan zijn lezer willen meegeven ('Malla chagione o lo 'n perché fussi mutata In nome di fiandra veramente ancora nonn'ò trovato che volentieri n'avrei fatto nota'). Zijn tekortkoming is echter van tijdelijke aard: boven het bij-

woord 'Ancora' ziet men inderdaad een kruisje dat naar een aantekening in de marge verwijst, waar de auteur vol trots kan mededelen dat hij wel degelijk het antwoord op zijn vraag heeft gevonden en dat de nieuwsgierige lezer alvast kan vooruitlezen op folium 164.

Wie de verleiding niet kan weerstaan, vindt op dit folium een uitleg die niets te maken heeft met de bijzondere eigenschappen van de Vlamingen of de naam van een vergeten heerser. De namen *Fiandra* en *fiamminghi* werden door de naburige Fransen toegekend en *fiamminghi* (Vlamingen) heeft letterlijk de betekenis van "diegenen die mensen villen" of figuurlijk van "vilders, die andere volkeren beroven van hun goederen" ('scotichatori o portandociene la pelle e ongni substancia di qui ci capita per le mani'). De genadeslag voor de trotse Vlamingen volgt nog: de auteur vindt de beschuldigingen terecht: 'onze bureu', schrijft hij, 'hadden volkomen gelijk toen zij die naam aan ons hebben toegekend' ('I nostri vicini nonn'ebbono niuno torto acchos "nominarci ma grande ragione').

De *Cronache de signiori di fiandra* zijn bewaard in een enkel handschrift, dat bij de Brugse Stadsbibliotheek berust (hs. nr. 685). Dit papieren handschrift (213 folia) werd in 1988 door de Brugse bibliotheek aangeschaft en was voor die tijd, vermoedelijk sinds zijn ontstaan, in Italiaans privébezit geweest.

Het werk is geschreven in *mercantesca*, de Italiaanse *littera cursiva* die oorspronkelijk alleen door de kooplieden (*mercanti*) werd gebruikt maar die in de veertiende en in grotere mate in de vijftiende eeuw het kenmerkende schrift werd van de Italianen die onderwijs in de volkstaal hadden genoten (kooplieden en bankiers, maar ook ambachtslieden en schilders, beeldhouwers).

De *Cronache* worden in de aanhef gedateerd: 'In nomine domini Amen. Et ab ejus InCHarnatione M^occcc^oLij die xxv^a In sepulcro vivorum Brugis', in het jaar 1452, de vijfentwintigste dag, in Brugge, het graf voor levenden.

De beschrijving van Brugge als een *sepulcrum vivorum* blijft een raadsel. Waarom is Brugge een graf voor levenden? Brugge geniet grote bekendheid in het panorama van de Europese literatuur en wordt vaak gekoppeld aan welvaart en bedrijvigheid. De stad werd bezongen door Dante in zijn *Inferno* (zang 15, 4-6: 'Quali i Fiamminghi tra Guizzante e Bruggia/temendo 'l flotto che 'ver 'lor s'avventa/fanno lo schermo perché 'l mar si fuggia) en *Purgatorio* (zang 20, 46-48: Ma se Doagio, Guanto e Bruggia/potessor tosto ne saria vendetta;/e io la cheggio a lui che tutto giugga') als literair beeld van macht, grootheid en gezag en door Chaucer in *The Shipman's Tale*.

Het antwoord op de vraag ligt verborgen in de proloog die aan de *Cronache* voorafgaat. De vertaler wendt zich tot een *carissimo compare*

aan wie hij heeft beloofd *bell' operette* (mooie werkjes) te schrijven. Hij voelt zich verplicht ten opzichte van zijn vriend, die hem heeft geholpen in een moeilijke tijd van zijn leven. Hij schrijft over 'continue e immeritate ingiurie' (herhaalde en onterechte beschuldigingen), die hem iedere vreugde in het leven hebben ontnomen en die hem tot ledigheid verplichten. Hij probeert zijn depressieve gemoedsgesteldheid, zijn *spleen* te ontvluchten met literaire bezigheden die hij, schrijft hij, 'zonder al te veel moeite kan verrichten' ('perché do natura simili cose fo senza alcuna pena'). Het schrijven, hoopt de Italiaan, moet een therapeutische werking hebben en hem helpen verder te leven in afwachting van betere tijden.

In zijn zoektocht naar geschikte teksten voor zijn *compare* is hij de kroniek van Vlaanderen en van zijn vorsten tegen het lijf gelopen, in een versie die de geschiedenis van dit gebied beschrijft van het jaar 621 tot de Blijde Intocht van Filips de Goede in Brugge in het jaar 1440. Deze versie begint met de gesten van de zogenoemde *forestiers*, een zestal heersers die hun naam danken aan de 'foresta senza pietà' (foreest zonder genade), waar de eerste Vlamingen woonden. De laatste forestier wordt tot graaf verheven en na hem berichten de *Cronache* nog over 28 graven, die Vlaanderen door schade en schande hebben geregeerd. Deze variant is in het Middelnederlands bekend uit vijf handschriften (Brugge, Stadsbibliotheek, nr. 436 en 437; Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, hs. nr. 13073-74; Douai, Bibliothèque Municipale, hs. nr. 110; New York, Pierpont Morgan Library, hs. nr. 435) en uit één postincunabel, *Dits die excellentie Cronicke van Vlaenderen* (Antwerpen, 1531).

De Italiaan heeft besloten de kroniek te vertalen in zijn moedertaal ('nostra materna linghua') en die aan te bieden aan diegene die hem heeft aangezet tot het schrijven. De opdrachtgever zal, dankzij deze vertaling, begrijpen welke belangrijke ontwikkelingen in Vlaanderen hebben plaatsgevonden en in grotere mate zijn vorst waarderen, de 'inclito, vero, intero et buono [...] Monsignore Filippo di Digiuno, ducha di Borghongnia, di Locteringhe, Brabante, Linburgh, per la Dio gratia ducha e conte di Fiandra, d'Olanda e di Seland, di Luzenburgho, d'Artos, d'Analdo, di Namuro e di Borghongnia, signore di Salores, di Frigia e di Mellina, marchis del Santo Enpyrie' (de roemrijke, eerlijke, rechtschapen, genadige Mijnheer Filips van Dijon, hertog van Bourgondi', van Lotharingen, Brabant, van Limburg, hertog en graaf van Vlaanderen, van Holland, van Zeeland, van Luxemburg, van Artois, van Henegouwen, van Namur, heer van ..., van Friesland en van Mechelen, markies van de het Heilige Rijk).

Na de presentatie van zijn werk licht de schrijver een tipje van de slui-

er op over zijn identiteit en vermeldt een eerdere vertaling van zijn hand, die van het 'trattato del giuoco della palla similimente ritratosi per me a vera contemplazione in nostro idioma' ('traktaat over het balspel eveneens door mij getrouw weergegeven in onze taal'). Wat schuilt achter het 'Trattato del giuoco della palla'? Als rekening wordt gehouden met de datering van de vertaling van dit traktaat (1452, jaar van de vertaling van de *Cronache*, geldt als *terminus ante quem*) en de stad waar de schrijver zich ophoudt (Brugge), zou het *trattato* een vertaling kunnen zijn van *Dat katspel ghemoralizeert*, geschreven door de Bruggeling Jan van den Berghe in 1431. Een interessante en verleidelijke hypothese, die nog niet is bevestigd door de vondst van een Italiaans handschrift dat daadwerkelijk een werk met de titel *Trattato del giuoco della palla* bevat.

De lichte teleurstelling wordt gecompenseerd door de bevestiging dat zich in het vijftiende-eeuwse Brugge interesse voor de historiografie en de literatuur van Vlaanderen had ontwikkeld onder de Italianen die daar, als koopman en bankier, vertoefden.

De interesse van de vertaler voor het culturele leven van Brugge blijkt ook uit diens beschrijving van het toernooi dat jaarlijks in Brugge werd gehouden ter herinnering aan de *forestiers*, de eerste heersers in Vlaanderen. Op de tweede zondag na Pasen, vertelt de Italiaan, wordt een toernooi georganiseerd en de winnaar kan het hele jaar tot aan het nieuwe toernooi de titel van *forestier* dragen en zijn deur met een beer versieren, die het *forest* moet symboliseren. Op de eerste dag van mei rijdt de forestier in de vroege ochtend, met een gevolg van Bruggelingen, naar een dichtbijgelegen bos waar ieder een boomtak meeneemt. Vervolgens rijden zij terug naar de stad tot de *loggia dei cittadini* waar het wapen van de nieuwe forestier de plaats van dat van de oude inneemt. Hoewel de vertaler het niet uitdrukkelijk vermeldt, kan men uit de uiteenzetting afleiden dat hier het mei-toernooi georganiseerd door het gezelschap van de Witte Beer wordt beschreven. Dit gezelschap, dat in één van de gedichten van het beroemde Gruuthuse handschrift wordt herinnerd, hield zich bezig met de organisatie van steekspelen en met de feestelijke gebeurtenissen rond de verkiezing van de nieuwe *forestier*. Het handschrift van de *Cronache* is naar alle waarschijnlijkheid een autograaf en toont alle kenmerken van een *work in progress*. In de proloog en in de inhoudsopgave (*Tavola*) werden regelmatig plekken opengelaten (gekenmerkt door een lange streep), die in een tweede fase werden ingevuld met de betreffende pagina-nummers.

De vertaler voorziet ook regelmatig zijn tekst van commentaar en aanvullingen in de marge: verbeteringen van de inhoud en verwijzingen naar een passage in de tekst (zoals in het geval van de oor-

sprong van het woord *Fiandra* en *fiamminghi*); sleutelwoorden, die de belangrijkste tekstgedeelten moeten markeren ('Quando fu fatto il primo comte di fiandra' of 'Finita la storia dei forestieri e comincia la storia dei conti'); jaartallen; uitleg van toponiemen en geoniemen ('questo paese è sul reno verso basilea dove si mescono buoni vini', 'questo e j piccolo luogo sul canale apresso delle schiuxe'); vertaling van Middelnederlandse termen die aan de aandacht van de vertaler zijn ontglipt.

In het handschrift kan men nog een derde fase onderscheiden: die van een lezer die zijn aanwezigheid kenbaar maakt door aantekeningen in de marge (op fol. 125r: 'grossa fame et charestia', op fol. 176v: 'madama Jacomina' en op fol. 177r: 'morte del Delfino'), een verbetering boven de regel (op fol. 8v: 'et/è' als correctie van 'effù') en een aanvulling op de tekst van de kroniek op fol. 205v, met gegevens over het jaar 1452 ('Anno mccccLij nel luglio fo aperta e desmurata detta portta de voluntà e de grattia concessa per le suo signore e chontte avanti nominato a questi di brugia').

Een belangrijk onderdeel van de vertaling is de kaart van Vlaanderen door de auteur op foll. 211v-212r geschetst. De kaart, van behoorlijke afmetingen (30x40 cm), wordt al in de proloog aangekondigd ('E pe[r]ché meglio si possano comprendere le storie e confini e territorio di fiandra 212 sarà notata effighurata chom'ella stà e le grosse pichole ville vi sono'), wordt in de inhoudsopgave opgenomen ('E a 212 si fighura la fiandra dei suoi confini elle ciptà e grosse ville e piccole sino grosse a mo' chelle storie si possino meglio intendere') en nogmaals vermeld op fol. 211r waar de vertaler schrijft 'vai 213' (ga naar 213) en nog opmerkt 'perché nella seguente faccia si fighura la fiandra bisogna passare alla storia seguente 213' (aangezien op de volgende bladzijden Vlaanderen wordt geschetst, wordt het verhaal op 213 vervolgd). In de proloog had de vertaler al een summier overzicht van Vlaanderen gegeven en de lezer voorzien van de belangrijkste coördinaten om de geschiedenis van dit gebied te kunnen volgen. Vlaanderen wordt hier verdeeld in vijf regio's: *franco da levante* van Brugge (*Bruggia*) tot Sluis (*Le schuse*); *franco da ponente* van Sluis tot Nieuwpoort (*Niuporto*); *fiandra da ponente* van Nieuwpoort tot Artois; *i quattro mestieri* tot het slot van Saaftinge (*Ciaffetinghe*); *paese d'arras* van Gent tot Dendermonde (*Teramondo* of *Dieremondo*). 'De toponiemen', schrijft hij, 'zullen in het Italiaans worden vertaald in de tekst en eveneens op de kaart, die als bijlage aan de tekst wordt toegevoegd en waarnaar regelmatig zal worden verwezen om de lectuur van de *Cronache* te vergemakkelijken'.

Dit cartografisch document, het eerste in zijn genre, geeft de plaatsen weer die getuigen zijn geweest van de ontwikkelingen in de

Vlaamse geschiedenis. De geschetste tekening in het zwart wordt ingekleurd met rode, gele en groene inkt. Groen en geel dienen land en zee (of binnenwateren) van elkaar te onderscheiden: een gelig Vlaanderen is omsingeld door een groene zee en wordt doorkruist door groene rivieren en kanalen. De namen van de gewesten zijn in het rood geschreven en de resterende op- en aanmerkingen in zwarte inkt. Het gedeelte van de kaart dat Brugge en Gent bevat (fol.211v) is verreweg het meest gedetailleerd. Brugge (of, volgens de kaart, *Brugia*) en Gent (*Ghuanto*), de belangrijkste steden, worden ei-vormig weergegeven en zijn omsingeld door muren. Aan de rand van de steden wordt een aantal plaatsen genoemd die van belang zijn geweest voor de verhandeling: voor Brugge de *porta della croce*, het *Minnev(w)ater* en de *Smea porta*; voor Gent de kerk van Sint Pieter en Sint Bavo.

Afgezien van de twee conglomeraten, valt op dat de vertaler, net als de moderne cartografen en topografen, een aantal symbolen heeft ontwikkeld die, opgevoerd in verschillende maten en varianten, de verschillende locaties moeten weergeven: een gebouw met een kruis voor een kerk, een burcht voor een vestiging. Alles voorzien van verklarende noten: 'questo è il canale che va a guanto' (dat is het kanaal dat naar Gent gaat), 'la fiandra di ponente molto piena di popoli' (Westvlaanderen zeer dichtbevolkt) of 'questo fiume da lovano viene a melina e mette nello schalto' (deze rivier komt uit Leuven, bereikt Mechelen en gaat over in de Schelde).

De taalkundige waarde van dit document kan evenmin worden onderschat. De kaart van Vlaanderen wemelt van Nederlandse toponiemen in Italiaanse vertaling of simpelweg in een Italiaans jasje. Men denke aan de bovengenoemde *Brugia* en *Ghuanto* maar ook aan *Borsella* (Bruxelles), *Mellina* (Mechelen), *Badia delle dune* (Abdij Ter Duinen), *Le schiuse* (Sluis) en *El damo* (Damme). De hele vertaling is bovendien rijk aan barbarismen, Italiaanse woorden die middelnederlandse begrippen trachten te vertalen: *borghomestro* (Mnl. burgermeester), *damo* (Mnl. dam), *giacopini* (Mnl. jacobijnen), (*h*)*alla* (Mnl. halle), *hoofmanno* (Mnl. hoofman), *ipocras* (Mnl. ypocras), *pali* (Mnl. pael), *balio squetto* (Mnl. baliu schoutet), *stapola* (Mnl. stapel).

Hoogstwaarschijnlijk werden de meeste woorden niet ter gelegenheid van de vertaling gevormd, maar behoorden ze tot de actieve of passieve woordenschat van de Italianen die in Vlaanderen verbleven. Deze groep Italianen, die zich de taal van hun verblijfplaats eigen hadden gemaakt, wordt gekenmerkt door een opmerkelijk taalgebruik: het Italiaans wordt vermengd met vreemde woorden. Een literair voorbeeld vindt men in *Il Trecentonovelle* van de Toskaan Franco Sacchetti (1332-1400), waar de schrijver vertelt van een klucht uitge-

haald ten koste van Ugolotto degli Agli, die, omdat hij in Duitsland had verbleven, altijd Duits wilde spreken ('e sempre, perché era uso della Magna, volea favellar tedesco'). De termen die niet tot deze woordenschat behoren worden door de vertaler nader toegelicht, zoals in het geval van het woord *pali* (Mnl. pael, in de betekenis van grens, gebied), waarvoor in de tekst een woordverklaring wordt opgenomen: 'pal vuol dire franchigia o i termini della franchigia di bruggia' (pal betekent het gebied of de grenzen van het gebied van Brugge).

Jammer genoeg blijken de sporen van teksten zoals de *Cronache* uit de meeste Italiaanse woordenboeken te zijn gewist. De eer voor het rijker maken van de Italiaanse taal van barbarismen uit het Nederlands wordt altijd aan andere, latere en meer bekende schrijvers toegekend. Twee saillante voorbeelden: *stapola* (fol. 114v, in de marge: 'della stapola di Bruggia') en *ipocras* (fol. 210v: 'uno nudo fanciullo molto bene fatto el quale piscio del continovo ypcras e ciasquano che ne volea bere potea').

Het woord *stapola* of *stapula* wordt volgens de *Dizionario Etimologico Italiano* voor het eerst door Niccolò Machiavelli gebruikt en vervolgens door Lodovico Guicciardini die, inderdaad, het woord gebruikt en toelicht in zijn *Descrittione*: 'stapula adunque è voce che viene dal franzese, il quale dice estaple, tirando il significato dal plurale latino stabulum, peroché stapula comunemente è una piazza o luogo pubblico deputato in una terra, nel quale luogo si conduce vino o grano o altri beni forestieri, che essa terra per privilegio particolare ha dal principe di potervi condurre'.

Ipocras, een kruidenwijn, wordt volgens de *Cronache* geschonken tijdens de Blijde Intocht van hertog Filips de Goede in 1440. Het *Grande Dizionario della Lingua Italiana* citeert als eerste vindplaatsen twee zestiende-eeuwse auteurs: Niccolò Machiavelli en Cristoforo Messibugo, een Vlaming die zich in de eerste decennia van de zestiende eeuw in Ferrara bevond, waar hij een boek schreef over de kunst van het geven van banketten (*Banchetti, composizioni di vivande et apparecchio generale*).

De ultieme bevestiging dat de *Cronache* daadwerkelijk uit het Middelnederlands zijn vertaald, komt uit de drie chronogrammen (jaardichten) die uit de brontekst zijn overgenomen (in een licht gewijzigde vorm): 'Schonen dich drancke de vin coel doen de vattera a de menighe poele' (fol. 176r), 'Ter swin ter sclus als soe eerst mochte van porteghalle Ysabelle besoght' (fol. 180v), 'In augst vp sinte Claren dach in ghend men vele rawen sach' (fol. 182v). De laatste twee chronogrammen zijn in de Italiaanse tekst begeleid door een Italiaanse vertaling: 'nel porto delle schiuse com'ella prima poté

di portogallo Ysabella cierchò' en 'In aghosto al d' di santa chiara In ghuanto si feciono crude chause'. De vertaler realiseert zich dat de chronogrammen uit twee rijmende verzen bestaan, zoals hij op fol. 176r opmerkt ('la incarnazione di questo si troverà in questi versi'), maar hij kiest voor een letterlijke vertaling, die de structuur van het jaardicht niet streeft na te bootsen.

De kroniek verraadt betrekkelijk weinig over de vertaaltechnieken van de Italiaanse auteur. Het Italiaanse gezegde *traduttore traditore* schijnt niet toepasselijk op de vertaler van de *Cronache*, die zijn tekst zo letterlijk mogelijk probeert te transponeren in zijn moedertaal. In zijn vertaling is er geen spoor van *rhétorique de l'alterité* en geen verschil tussen de schrijvende ik en de beschreven feiten, plaatsen en mensen.

De proloog alleen behoudt de ambivalentie **io** (ik) en **noi/nostro** (wij/onze) tegen **loro** (zij/ hun). De *Cronache*, schrijft de vertaler, zijn een vertaling in '**nostra** materna linghua' (onze moedertaal) van de Vlaamse kroniek en 'di **loro** nobilissimi signori' (van hun waardige heren) en, nog verder, 'a vera contemplazione in **nostro** Idioma troverete la uera verita de chostumi degli abitanti di questa fiamminga progenia e della **loro** predetta provincia e della **loro** propria natura' (in een getrouwe vertaling in onze taal zal men de waarheid kunnen lezen over de zeden van de Vlamingen, hun gebied en hun natuur).

Als de vertaler na de opdracht begint aan een opsomming van de onderwerpen van zijn werk, schrijft hij nog steeds over '**loro** signori nomati forestieri' (hun heersers, forestiers genoemd) en geeft hij aan dat de stof uit zijn bron afkomstig is. De woordverklaring die hij in de tekst opneemt om de uitdrukking 'foresta bucc' of de oorsprong van de stadsnaam 'Lylle/Rysella' uit te leggen, maakt een duidelijk verschil tussen 'la **loro** lingua, la linghua fiamminga' (hun taal, het Vlaams) en 'la **nostra**' (de onze).

Zodra de vertaalde tekst begint, verdwijnt de afstand en **noi** en **nostr**i worden gebruikt om de Vlamingen en hun geschiedenis te illustreren. Als de vertaler de oorsprong van de naam Vlaanderen heeft uitgelegd, becommentarieert hij, zoals eerder aangehaald: 'I **nostr**i vicini nonn'ebbono nessuno torto acchosi nominarci'; Filips de Goede is '**nostro** singniore ducha Filippo', zijn vrouw en zijn zoon zijn 'madama la duchessa **nostra** signora el suo piccolo figliuolo **nostro** giovane principe'.

De vertaler verraadt zijn aanwezigheid zelfs niet als de tekst een onderwerp behandelt dat hem zou moeten aanspreken, zoals de deelname van de buitenlandse kooplieden aan de Blijde Intocht. De uiteenzetting van de Blijde Intocht ('Qui si comincia A narrare el

modo ella forma della festa fatta quelli di bruggia Al ducha Filippo secondo di borghongnia conte di fiandra a confermazione della pacie narrata. Anni domini M^occcc^oxL A di xj di dicembre In domenicha', fol. 206r), die de vertaling afsluit, bevat een onderdeel waar de *merchatanti forestieri* (buitenlandse kooplieden) aan de orde komen. De kooplieden van de Hanze, de Spanjaarden, de Portugezen en de Italianen (*Viniziani, Fiorentini, Genovesi* en *Lucchesi*) gingen in optocht naar het hof van de hertog en wachtten daar op zijn komst. De beschrijvingen van de kooplieden en van hun kledij verraden geen betrokkenheid bij een specifieke groep, geen opmerkingen of toevoegingen in de marge verklappen bij welk gilde de vertaler hoorde.

De proloog zelf bevat al *in nuce* de twee verschillende houdingen, die de vertaler tijdens zijn werk aanneemt: verteller met de passie voor details en de (bijna) anonieme vertaler die achter de tekst schuil gaat en daarin zijn identiteit schijnt te verliezen.

Over de naam van de eerste heersers van Vlaanderen, de *forestieri*, merkt hij op dat zij terecht een dergelijke naam droegen omdat zij vorsten waren in een wildernis en van een wilde bevolking en dan voegt hij toe: 'chome **raconto** e nel testo **loro medesimi narrano**', zoals ik vertel en zij zelf in de tekst verhalen.

De Vlamingen vertellen hun geschiedenis, de vertaler is slechts aanwezig om die geschiedenis openbaar te maken.

Literatuur

De tekst van de *Cronache de signiori di Fiandra* is niet via een editie toegankelijk. De tekst wordt geciteerd naar het handschrift Brugge, Stadsbibliotheek, nr. 685. De spelling is volgens de gebruikelijke wijze gemoderniseerd, afkortingen zijn opgelost en er is interpunctie toegevoegd.

Over de *Cronache* zie: N. Geirnaert, 'Belangrijk handschrift aangekocht: Italiaanse kroniek van Vlaanderen met kaart van het graafschap, 1452' in, *Handelingen Genootschap voor geschiedenis te Brugge*. 125 (1988/3-4), pp. 234-238 en *idem*, 'Brugge en het Europese geestesleven in de middeleeuwen', in: V. Vermeersch, *Brugge en Europa* (Antwerpen, 1992), pp. 237-238. Over Brugge en de Italiaanse kooplieden: F. Bonneure, *Brugge beschreven. Hoe een stad in teksten verschijnt* (Brussel, 1984); J. Marechal: *Bijdrage tot de geschiedenis van het bankwezen te Brugge* (Brugge, 1955); A. Vandewalle en N. Geirnaert, 'Brugge en Italië', in: V. Vermeersch, *Brugge en Europa* (Antwerpen, 1992), pp. 182-205 en de aangehaalde literatuur aldaar. Lodovico Guicciardini wordt geciteerd uit de kritische editie van D. Aristodemo, *Lodovico Guicciardini, Descrizione di tutti i Paesi Bassi* (Amsterdam, 1994); Dante Alighieri, *La Divina Commedia*, a cura di T. di Salvo (Bologna, 1987); Geoffrey Chaucer, *The Riverside Chaucer* (Boston, 1987); Franco Sacchetti, *Il Trecentonovelle*, a cura di A. Lanza (Firenze, 1984), pp.151. Over de *mercantesca*: A. Petrucci: 'Storia e geografia delle culture scritte', in: *Letteratura Italiana. Storia e geografia*. Volume secondo. (Torino, 1988), pp. 1233-1337.

Woordenboeken: C. Battisti, G. Alessio, *Dizionario etimologico della lingua italiana* (Firenze, 1975) en S. Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana* (Torino, 1961-); E. Verwijs-J. Verdam, *Middelnerlands Woordenboek* ('s-Gravenhage, 1885-1952).